

Verkostoitumisen ikuinen voima

Aki Alanko

J.R. McNeill & William H. McNeill: *Verkottunut ihmiskunta. Yleiskatsaus maailmanhistoriaan.* Suom. Natasha Vilokkinen. Vastapaino 2005.

Globalisaatio (maapalloistuminen) ja verkottuminen ovat termejä, joiden olemuksesta ja merkityksestä keskustellaan vilkkaasti. Esimerkiksi Suomen ja Tansanian ulkopoliittiset johtajat ovat panneet alulle ns. Helsinki-prosessin, ”jonka tarkoituksena on pyrkiä poliittisesti hallitsemaan globalisaatiota” (ks. *Tieteessä tapahtuu* 8/2005, s.

76). Kehitysilmiönä globalisaatio on joka tapauksessa väistämätön tosiasia, joka jakaa mielipiteitä puolesta ja vastaan.

Tässä tilanteessa teokset, jotka lisäävät aiheeseen liittyvää keskustelua, ovat erittäin tervetulleita. Vastapaino on jo auttanut asiaa julkaisemalla käännöksen David Heldin ja Anthony McGrew’n vuonna 2002 ilmestyneestä *Globalization/Anti-Globalization* -kirjasta. *Globalisaatio – puolesta ja vastaan* on saanut rinnalleen nyt J.R. ja William H. McNeillin *Verkottunut ihmiskunta*

– *Yleiskatsaus Maailmanhistoriaan* -teoksen. Se on ilmestynyt Vastapainon Sivilisaatiohistoria-sarjassa Natasha Vilokkisen suomentamana. Tämän päivän näkökulmasta on mielenkiintoista ja hyödyllistä perehtyä opukseen, jossa verkottumista ei nähdäkään minään uutena asiana, vaan vanhan maailman ajoista näihin päiviin asti ulottuvana jatkumona.

Teoksen kirjoittaneet William H. McNeill ja J.R. McNeill (edellisen poika) ovat professoreita ja tunnettuja yhdysvaltalaisia sivilisaatiohistorioitsijoita. Erityisesti McNeill vanhempi on alan arvostettu auktoriteetti. Hänen teoksistaan on suomennettu *Kansat ja kulkutaudit (Vastapaino, 2004)*, minkä suomalaisena lähisukulaisena voidaan pitää Mika Kallioisen *Rutto & rukous – Tartuntataudit esiteollisen ajan Suomessa* -teosta (Atena, 2005). McNeillien tämänkertaisena tavoitteena on ollut kirjoittaa yleistajuinen kokonaisuus, joka toisi uudenlaisen näkökulman tähänastiseen sivilisaatiohistoriaan: kulttuurit ovat olleet aina vuorovaikutuksessa ja sen tuloksena inhimilliset ideat ja taidot ovat paitsi välittyneet, myös kasvaneeet.

Maailmanlaajuisen verkon kehitystarina

Kirjoittajien tarkastelutapa asiaan on luonnollisen aikajärjestyksen mukainen. He lähtevät liikkeelle ihmiskunnan alkuhämärästä esittäen, että kielelliseen viestintään pystynyt *Homo Sapiens* syrjäytti muut ihmislajit pystyessään kehittämään viestintä- ja yhteistyöverkostoaan. Perinteiseen ajatteluun nähden varsin uutena asiana tuodaan esiin laulun ja tanssin keksiminen: tämän aikaansaama tunteellinen yhteenkuuluvuus edisti yhteistyötä ja keskinäistä tukea esimerkiksi vaaratilanteissa.

Keskeisenä sanomana kirjan alkuosassa tuntuu olevan, että maanviljelyskulttuurin kehittyminen lisäsi osaltaan eritasoisia viestintää ja verkostoitumista yhteisöissä. Tekijät käyvät läpi tällaisten yhteisöjen kehittymistä eri osissa maailmaa. Ensimmäisen ja toisen pääluvun johdatteleva sisältö on sinänsä paikallaan, mutta sitä olisi voinut hyvin tiivistää. Kirjan todellinen asiaosuus lähtee liikkeelle vasta 3. luvussa ”Verkot ja korkeakulttuurit vanhassa maailmassa”.

Vakiintunut asutus edisti kulttuurikehitystä, joka tiivistä puolestaan viestintäverkostoa. Vallankäyttö kaikissa muodoissaan edisti verkottumista. Jo vanhan maailman aikana muotoutui meidän päiviimme asti vaikuttanut kaava: kaupunkikeskukset välittivät uusia esineitä ja asioita syrjäi-

sempiin yhteisöihin. Tekijät selvittävät kiitettävän seikkaperäisesti kulttuurin kehitystä ja sen aikaansaamia tekijöitä, jotka paransivat verkottumista. Maailman ensimmäisessä sumerilaisessa kaupunkikulttuurissa Eufraatin ja Tigrisin alueella verkottuminen syntyi vallankäytön kautta: kaupungit alistivat maaseutuyhteisöt valtaansa. Suorittamiansa verojen ja vuokrien vastineeksi ne saivat paremman suojan ulkopuolista uhkaa vastaan.

Sumerilaisesta kaupunkikulttuurista levisi tietoa ja vaikutteita Niilin ja Indusvirran rannoilla olleisiin vastaaviin kulttuureihin. Tekijät korostavat tuon tuostakin, että myös sotiminen ja ryöstely olivat osa laajempaa verkottumista. Levottomien paimentolaisten liikkuminen ”piti yllä sekä kauppayhteyksiä että mikrobien, uskonnollisten aatteiden ja teknisten keksintöjen vaihtoa”. ”Kuljetettavat seurakuntauskonnot” (juutalaisuus, zarahustralaisuus) edesauttoivat myös osaltaan verkottumista levittämällä vanhaa sivistystä, luku- ja kirjoitustaitoa sekä tarjoamalla avunantoa ja yhteisöllisyyttä sitä kaipaaville ihmisille. Tätä tekijät alleviivaavat ehkä hieman liiankin toistuvasti.

Kaupunkikulttuurien ajan jälkeen kreikkalaiset, roomalaiset ja muslimit edistivät kukin vuorollaan maailmanlaajuisia verkottumista. Tätä tekivät osaltaan myös aasialaiset. Amerikan mantereella oli sikäläisten intiaanikulttuurien muodostama oma verkostonsa.

Keskiajalla itsehallinnolliset eurooppalaiset kaupungit toimivat merkittävinä verkottumisen vetureina. Tässä kuljetaan hieman samoja latuja kuin Joel Kotkin *The City. Global History* -teoksessaan (ks. esim. *Tieteessä tapahtuu* 1/2006, s. 78). Myöhempiä aikoja kohti tultaessa verkottumisen historia osoittautuu hyvin yhteneväksi imperialismin eli siirtomaavalltoitusten historian kanssa. Maailmanlaajuinen verkko syntyi aikavälillä 1500–1800, imperialismin ensimmäisen vaiheen aikana. Painokoneen keksiminen ja tiedonkulun avoimuus toivat eurooppalaisille etulyöntiaseman verkottumisen johtajina.

Verkko tihentyi ja nopeutui kuitenkin vasta teollisen vallankumouksen myötä syntyneiden uutuuksien (lennätin, rautatie, höyrylaiva) avulla. Verkon tihentyminen edesauttoi myös kansallisuusaatteen (nationalismin) leviämistä, jonka kirjan tekijät näkevät hyvin keskeisenä voimana uuden maailmanjärjestyksen muotoutumisessa 1800- ja 1900-luvuilla. Eurooppalaisia tukenut teollinen vallankumous teki heidät ylivertaisiksi maailmanlaajuisen verkottumisen johtajina – näin se pääsi tapahtumaan hyvin pitkälti heidän etujaan palvelleen.

Viimeisen reilun sadan vuoden aikana teknologian kehitys on pienentänyt ja tihentänyt entisestään verkottunutta maailmaa. Samalla se on saanut aikaan sen, että länsimainen kulttuuri on ottanut johtoaseman ja siitä on tullut kulttuurimalli lähes kaikkialla – paikallisten kulttuurien jäädessä alakynteen. Tällä hetkellä kehitys kulkee kohti yhä monisysteemisempää maailmanlaajuista verkostoa.

Ei pelkästään hyvää asia

Teoksella on vahva ajankohtainen merkitys. Kirjoittajat tulkitsevat uudelleen eri tekijöiden suhteellista tärkeyttä ja keskinäisiä yhteyksiä välttämällä ”eurosentrisyyden”. He kertovat Kiinan merkityksestä Aasian ja koko maailman verkottumisessa. Unohdettu ei ole myöskään verkottumiskehitystä Aasian ja Afrikan manteleilla. Tämä linja nostaa paljon kirjan tiedollista arvoa ja osoittaa tekijöiden pätevyyttä.

Ei ole helppoa mahduttaa koko maailman verkottumisen historiaa hieman yli 400 sivuun. Kirjassa on kysymys paljolti tutun kokonaiskertomuksen kertomisesta uudelleen, nyt vain verkottumisen näkökulmasta. Kuitenkin varsinainen pääasia, eli itse verkottuminen, esiintyy tekstissä vähän liikaakin sisään kirjoitettuna. Tällöin se jää ympäristönsä ja muun kehityksen kuvailun alle. Lukiessa ei saa aina helposti vastausta kysymykseen: miten verkottuminen liittyi tähän kaikkeen? Tekijät kertovat asioista tarkasti, mutta joskus liiankin perusteellisesti ja jaaritelevästi. Paikoitellen he omistavat monia sivuja asioille, jotka eivät ehkä kuulu suoranaisesti verkottumisen piiriin, kuten väestönkasvu.

Historia kirjoitetaan usein kunkin ajan tarpeista ja tavoitteista käsin. Näin kirjoitetulla historialla perustellaan monesti vallassa olevien ihmisten ja ilmiöiden tarkoituksenmukaisuutta hakemalla niille juuria tai vastaavuuksia menneisyydestä. Tästä herää kysymys, onko teoksen tarkoitus epäsuorasti perustella nykyisen verkottumisen välttämättömyyttä, ellei peräti erinomaisuutta, osoittamalla se hyväksi asiaksi historiallisena ilmiönä. McNeillien kirjassa tähän ei kuitenkaan sorruta. Kirjoittajat tuovat esiin, että verkottuminen ei ollut läheskään aina hyvä asia kaikille sen piiriin joutuneille – varsinkin Amerikan, Afrikan ja Aasian alkuperäiskansoille. Eurooppalais-

ten tulo verotti moni tavoin heidän väestöään ja heikensi kulttuuria. Eurooppalaiset olivat ”mermen mongoleja”. Maailmanlaajuinen verkottuminen lisäsi tietoutta, hyvinvointia ja varallisuutta. Samalla se kuitenkin levitti tauteja ja muita vit-sauksia. Tämänhetkinen globalisoituminen on kasvattanut myös taloudellista eriarvoisuutta.

Uusia katsantokantoja

Teos avaa monia uusia näkökulmia verkottumisen historiaan. Riisipeltojen yleistyminen Etelä-Aasiassa sai aikaan yhdistyneitä ja itsenäisiä valtioita. Orjakaupasta väitetään, että se joudutti Afrikan yhteiskuntien kaupallistumista, mikä tuntuu järkeenkäyvältä. Harvemmin tullaan ajatelleeksi, että orjuutta esiintyy yhä jossain määrin Afrikassa ja Arabian niemimaalla. Verkottuminen edisti massasiirtolaisuutta, mikä puolestaan edisti maailman talouskasvua, koska työläiset muuttivat alueille, joissa heidän työnsä tuotti paremmin.

Unohdettu ei ole myöskään, että maailmanlaajuinen verkottumiskehitys on välillä taantunut – ensimmäisen maailmansodan ja vuosien 1929–1932 suuren laman johdosta. Näin sitä ei nähdä pelkästään nousujohteisena kehityksenä. Hieman aikaisemmasta poikkeava näkökulma avautuu jopa toiseen maailmansotaan. Tekijät tulkitsevat sen neljän erillisen konfliktin (1937–1945) yhteisryppääksi.

Kielen osalta kirja täyttää kohtuullisen hyvin sille asetetun vaatimuksen kansantajuudesta. Olisin tosin karsinut vielä enemmän joitakin sivistyssanoja. Natasha Vilokkinen on tehnyt hyvän käännöksen, mutta kappaleet ovat venyneet joskus turhankin pitkiksi.

Teoksessa käytetään vanhemman ajan esitystapana *ennen ajanlaskumme alkua* -ilmausta (eaa). Tätä on perusteltu sillä, että eKr.- ja jKr.-ilmaukset ovat yhä epäsuositumpia ollessaan sidoksissa ”tiettyyn uskonnolliseen perinteeseen”. Tästä voidaan olla montaa mieltä, mutta itse en ainkaan olisi kokenut häiritsevänä kristinuskoon liittyvien aikamääreiden käyttöä. Mainitaan tekstinä kuitenkin Jeesuksen ristiinnaulitseminen.

Kirjoittaja on FM ja vapaa kirjoittaja ja tutkija.